

O‘ZBEK TILINING MILLIY KORPUSINI YARATISH ZARURATI

Shirnova Yekaterina Turakulovna

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU

“O‘zbek tili” kafedrası o‘qituvchisi

Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

yekaterina@navoiy-uni.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada lingvistik korpus funksiyalari bayon etilgan, keng imkoniyatlar yaratish, ona tilining qo‘llanish ko‘lamini kengaytirish, tahrirlash, kompyuter tarjimai imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida o‘zbek tilining milliy korpusini yaratish zarurati masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: *korpus, korpus lingvistikasi, o‘zbek tilining milliy korpusi, tahrir, kompyuter tarjimai...*

Аннотация: В данной статье изложено о функциях лингвистического корпуса, о необходимости создания национального корпуса узбекского языка для достижения широких возможностей, расширения использования родного языка и функций редактирования, машинного перевода.

Ключевые слова: *корпус, корпусная лингвистика, национальный корпус узбекского языка, редакция, компьютерный (машинный) перевод...*

Annotation: In given clause is reasoned on functions of the linguistic case, about nebxodimosti of creation of the national case of the Uzbek language for achievement of ample opportunities of expansion of the use of the native language and functions of editing, machine translation.

Keywords: *corpus, corpus linguistics, national corpus of Uzbek language, editing, computer translation ...*

Ma'lumki, bugungi cheksiz axborotlar oqimi davrida texnika va texnologiyalar taraqqiyotini tilshunoslikka doir tadqiqotlar bilan uyg'unlashtirish, fan-texnika yutuqlarini tatbiq etgan holda tilni har jihatdan chuqurroq o'rganish hamda milliy tilimiz bo'lgan o'zbek tilining qo'llanish imkoniyatlarini kengaytirish, uning nufuzini oshirish singari vazifalar tilshunoslarimiz oldida turgan eng dolzarb masalalar sirasiga kiradi. Zero, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 21 oktyabrdagi "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonida belgilab qo'yilgan davlat tilini rivojlantirishga oid ilmiy-tadqiqot ishlarini qo'llab-

quvvatlash, bu sohada xalqaro hamkorlikni amalga oshirish; davlat tili sofligini saqlash, uni boyitib borish va aholining nutq madaniyatini oshirish; davlat tilining axborot va kommunikatsiya texnologiyalari, xususan, Internet jahon axborot tarmog'ida munosib o'rin egallashini ta'minlash, o'zbek tilining kompyuter dasturlarini yaratish, davlat tilining xalqaro miqyosdagi o'rni va nufuzi, uning boshqa tillar bilan aloqalari istiqbollarini belgilash, xorijda istiqomat qiluvchi vatandoshlar va o'zbek tilini o'rganish istagida bo'lgan chet el fuqarolari uchun o'zbek tili darsliklari va elektron dasturlarni ishlab chiqish va ularni keng miqyosda tarqatish kabi vazifalar kun tartibiga qo'yilgan.

O'zbek tili o'z milliy ildizlariga ega ekanligi va tilshunoslarimiz tomonidan tilning turli sathlari tadqiq qilinayotgani, bu tilda so'zlashuvchi millatdoshlarimiz soni 30 mlndan ortiq bo'lishiga qaramay, o'zbek tilining umrboqiyligi kafolatlanmagan. Chunonchi, muayyan tilning istiqbolda mavjud bo'lish-bo'lmasligi, nazarimizda, mazkur tilning qay darajada texnika (xususan, kompyuter) va Internet tiliga aylanganligiga bog'liq bo'lib bormoqda.

Garchi, nashr etilgan manbalar bitmas-tuganmas boylik, ilmlar xazinasini bo'lsa ham, bugungi kunda bu kabi chop etilgan ilmiy, badiiy, publitsistik manbalarga murojaat qilishdan ko'ra ko'proq zamondoshlarimizda elektron manbalardan foydalanishga ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Natijada, muayyan tildagi ilmiy, adabiy, tarixiy manbalarning elektron nusxasini yaratish va istalgan foydalanuvchiga ochiq havola qilingan holatda jamlash zarurati mavjud. Qolaversa, ushbu zarurat ko'p vaqt sarflamasdan ko'proq axborot olishga intilish bilan ham taqozo etiladi. Ehtimol, bu tasavvurni bajarish imkonsizdek tuyulishi mumkin. Ammo bugungi kunda Internet deyarli har bir xonadonga kirib borgan paytda buning uddasidan chiqish mumkin. Bu kabi vazifalar bilan zamonaviy tilshunoslikning yangi yo'nalishlaridan biri korpus lingvistikasi shug'ullanadi.

Korpus lingvistikasi XX asr oxirida vujudga keldi va XXI asrda shiddat bilan rivojlanmoqda. Korpus lingvistikasining o'ziga xos jihati shundaki, ushbu fan tadqiqotchidan tilshunoslikka oid bilimlar bilan bir qatorda, statistika asoslari va dasturlash bo'yicha bazaviy ma'lumotlarga ega bo'lishni talab etadi. Demak, korpus lingvistikasi kompyuter lingvistikasining bir tarmog'i bo'lib, u kompyuter yaratilishi natijasida paydo bo'ldi va Internetsiz uni tasavvur qilib bo'lmaydi [Lynne Bowker, Gloria Corpas Pastor, 2015; M. Kopotев, 2014].

Cheksiz axborotlar manbai, butunjahon o'rgimchak to'ri – Internet paydo bo'lishi bilan olimning ish yuritish tamoyillari o'zgarib bormoqda. Endilikda ko'p vaqt va mablag' sarflab, uzoq masofalarga borib, sanoqli nusxalardagi ilmiy,

badiiy, publitsistik manbalardan ma'lumot olish o'rniga tadqiqotchi o'ziga qulay joyda va vaqtda o'zi uchun zarur bo'lgan manbani qo'lga kiritish imkoniyatlari paydo bo'lmoqda. Bunday imkoniyatning mavjudligi esa bevosita va bilvosita tadqiqot olib borilayotgan til milliy korpusining yaratilganligiga bog'liq.

Korpus – barcha uchun ochiq tarzda haqola qilingan elektron matnlar majmuidir. Muayyan tilga doir elektron matnlar tizimga qancha ko'p joylashtirilsa, shuncha mazkur tilda turli fanlarga doir axborotlarni olish, kompyuter tarjimai uchun zarur bo'lgan lingvistik platformani yaratish imkoniyati paydo bo'ladi. Aksariyat jahon tillarida yozilgan matnni tahrir qilish, bir tildan boshqa tillarga avtomatik tarjima qilish imkoniyatlari mavjud. Bu ularning milliy korpusi va tahrir, tarjima platformasi yaratilganligidan dalolat beradi.

Rus milliy korpusining yaratuvchilaridan biri bo'lgan Vladimir Plungyan “Postnauka” saytidagi ma'ruzasida tilshunos va korpus o'rtasidagi munosabatni sho'x bolaning o'yinchoqqa munosabatiga qiyoslaydi. Olimning nazarida qo'liga yangi tushgan o'yinchoqni bo'laklarga ajratib tekshirishga moyil bo'lgani kabi tilshunos ham tilni qandaydir tarkiblovchilarga ajrata boshlaydi. To'g'ri, bu juda qiziq o'xshatish, ammo, anglaganingizdek korpus lingvistikasi shunchaki, istalgan inson ishtirok etishi mumkin bo'lgan o'yin emas, u tilshunoslikda olib boriluvchi tadqiqotlar oqimini yangi bir o'zanga burib yubora oladigan katta kuch, milliy ma'naviy-madaniy qadriyatlarni zamon va makon cheklovisiz saqlab qolish imkoniyatini bera oladigan sohadir.

Yuqorida aytilganlardan xulosa qilish mumkinki, o'zbek tilining milliy korpusini yaratish orqali boy ma'naviy-ma'rifiy, madaniy meroslarimizni kelajak avlodlarga ular uchun foydalanish qulay bo'lgan shaklda saqlab qolish, o'zbek tilining kompyuter tahriri va tarjimai borasidagi imkoniyatlarini oshirish va milliy tilimizni jahonga tanitish imkoniyatlarini taqdim qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Internet resurs havolasi: https://courses.openedu.ru/courses/course-v1:hse+CORPUS+fall_2020/courseware/3e7fa6ebe2904b5f9fe6f28306b14ad1/795bc31d822942ac8c58c47e81394feb/1?activate_block_id=block-v1%3Ahse%2BCORPUS%2Bfall_2020%2Btype%40vertical%2Bblock%40703230677ae04169b669dfc43d381b1d.

2. Lynne Bowker, Gloria Corpas Pastor. *Translation Technology: The Oxford Handbook of Computational Linguistics 2nd edition*, 2015.

3. М. Коптев. *Введение в корпусную лингвистику*. – Прага 2014.